

ПОЕТАПНА РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ДО РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

У статті представлена методика поетапної реалізації моделі підготовки вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів основної школи. Розроблена автором модель передбачає визначення змісту діяльності педагога в напрямі організації здоров'язбереження учнів, вибір методів і засобів формування готовності вчителя до відповідної роботи, оцінку досягненого результату. Пропонована методика адаптована для застосування в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: здоров'язбереження, здоров'язбережувальна компетентність, готовність вчителя до формування здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Постановка проблеми. Одним із провідних напрямів розвитку освіти в Україні визнається збереження здоров'я школярів. Адже саме в шкільний період формується здоров'я людини, що визначає ступінь її життєздатності, можливості реалізувати свої потенційні функції. Проте темпи сучасного життя, соціальні проблеми, шкідливі звички погіршують стан здоров'я як дорослих, так і підростаючого покоління. Тому вже в школі процес навчання й виховання дітей необхідно орієнтувати на формування ціннісного ставлення до здоров'я.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми, зокрема робіт Н. Васіної, А. Зубко, О. Матафоновой, А. Москальової, Е. Шатрової та інших, дає підстави стверджувати, що ефективність педагогічної діяльності в галузі збереження та зміцнення здоров'я школярів головним чином залежить від рівня відповідної підготовки вчителів. Однак, дослідниками відзначається, що в системі підготовки педагога у ВНЗ формування професійних позицій, орієнтованих на вирішення проблем здоров'я учнів, не належить до затребуваних студентами завдань професійної підготовки. Ці завдання є актуальними уже при сформованих професійних компетенціях і досягнутому рівні професійної зрілості, коли в педагогів з'являються нові сенси в реалізації цілей саморозвитку. Саме тому підготовка вчителя до формування здоров'язбережувальної компетентності учнів актуалізується в системі післядипломної педагогічної освіти й потребує ретельної розробки її структури й змісту.

Метою статті є розробка моделі підготовки вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Нами розроблено модель підготовки вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів, яка передбачає: визначення змісту діяльності педагога в цьому напрямі (робота із системою цінностей, потреб, мотивів, формування необхідних знань, створення умов для практичного відпрацювання здоров'язбережувальних умінь, розвитку навичок і якостей для управління цим процесом у школі), методів і засобів, за допомогою яких планується досягнення потрібного результату. Також модель відображає елементи оцінки реалізованого процесу й описує його результат. Навчальний процес, побудований на її основі, дозволяє досягти бажаного результату: фахівця, готового до формування розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів. Схарактеризуємо основні етапи відповідної підготовки.

Цільовий компонент підготовки. *Метою* навчальних предметів, які входять до плану курсової підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників і орієнтовані на підготовку вчителя до здоров'язбережувальної діяльності, є розвиток їх здоров'язбережувальної компетентності та підготовка до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів на основі оволодіння всіма суб'єктами навчального процесу досвідом збереження, зміцнення, використання здоров'я та формування фізичної культури.

Зважаючи на вимоги Державного стандарту середньої загальноосвітньої школи щодо розвитку вчителем здоров'язбережувальної компетентності в учнів основної школи, у процесі професійної підготовки на базі ІППО **вчитель має бути готовим до:** формування в учнів мотивації до дбайливого ставлення до життя та здоров'я, сталої мотиваційної установки на здоровий спосіб життя як провідної умови збереження й зміцнення здоров'я; стійких переконань щодо пріоритету здоров'я як основної умови реалізації фізичного, психічного, соціального та духовного потенціалу людини з урахуванням її індивідуальних особливостей; виховання в підлітків бережливого, дбайливого й усвідомленого ставлення до власного здоров'я як однієї з найвищих людських цінностей, потреби самопізнання та всебічного самовдосконалення; ознайомлення учнів з основними принципами й закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищах, спрямованої на збереження життя й зміцнення здоров'я, шляхами й методами збереження життя та зміцнення

всіх складових здоров'я; навчання учнів методам самозахисту в умовах загрози для життя, самооцінки й контролю стану та рівня здоров'я протягом усіх років навчання.

Зрозуміло, що для виконання відповідних завдань у вчителя також мають бути сформовані *мотивація* на збереження здоров'я (свого й учнів), *цілісна система валеологічних цінностей*, у якій здоров'я має займати одне з провідних місць, необхідна *база знань* із проблеми здоров'язбереження, відповідні вміння й навички, необхідні для здійснення здоров'язбережувальної діяльності. Саме на реалізацію цих положень і спрямований цільовий компонент пропонованої моделі.

Аксіологічний компонент. Сучасні дослідження з проблеми здоров'язбереження та реальний рівень стану здоров'я вчителів засвідчують, що особистісне розуміння сутності здоров'я як цінності залишається в педагогів на досить низькому рівні. Високе психофізіологічне й емоційне навантаження, порушення режиму праці, відпочинку й харчування, гіподинамія, криза моральних цінностей, невпевненість у своєму майбутньому, зміна місця мешкання та багато інших факторів вимагають від учителя мобілізації сил для адаптації до нових умов проживання й подолання складних життєвих ситуацій. Відтак освітнє середовище закладу післядипломної педагогічної освіти має стати провідним чинником професійно-особистісного розвитку педагога за умови інтеграції цінностей, смислів і норм, що впливають на їхню якість, оскільки освітнє середовище охоплює комплекс природних і соціальних факторів, які можуть впливати прямо чи опосередковано на якість життя й діяльність людей.

Саме тому визначального значення набуває аксіологічний компонент підготовки вчителя, оскільки він безпосередньо впливає на розвиток здоров'язбережувальної спрямованості діяльності вчителів і передбачає вироблення в педагогів ціннісних установок і стійких мотивацій до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів. Цей компонент являє собою комплекс дій викладачів закладів післядипломної педагогічної освіти, спрямованих на розвиток системи цінностей особистості педагога (провідна цінність – здоров'я), які мотивують його до здоров'язбережувальної діяльності. Проявляється в інтересі та потребах учителя до формування здоров'язбережувальної компетентності учнів.

До *основних завдань* цього компоненту належать: формування у слухачів особистої стійкої мотивації на збереження та зміцнення здоров'я – свого й учнів; прийняття вчителем здоров'язбережувального способу

життя як більш раціонального способу реалізації своїх професійних планів; формування у слухачів навичок здоров'язбережувальної організації інтелектуальної діяльності, а також профілактики нервово-емоційної та психологічної втоми; наявність уявлення про збереження здоров'я при автономному існуванні; розвиток уміння самостійно орієнтуватися в питаннях збереження індивідуального здоров'я й здоров'я підлеглих; формування у слухачів ієрархії життєвих цінностей, у якій здоров'я займає одне з провідних місць.

Важливим результатом правильної організації аксіологічного компонента має стати ієрархія цінностей слухачів курсів підвищення кваліфікації, в якій одне з провідних місць посідають цінності здорового способу життя й збереження здоров'я – свого й учнів.

Змістовий компонент. Для реалізації поставлених завдань нами було розроблено *авторську програму* курсів підвищення кваліфікації, передусім, учителів, які викладають інтегрований курс «Основи здоров'я» у загальноосвітніх навчальних закладах, а також учителів інших спеціальностей, зорієнтованих на оволодіння здоров'язбережувальними технологіями навчання. Її укладено на основі Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Державного стандарту освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура», Конвенції про права дитини, програми «Основні орієнтири виховання учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України», «Декларації прав людини», «Декларації прав дитини», Державної національної програми «Освіта (Україна XXI століття)», Інструктивно-методичних листів Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України на 2005–2011 н.р.

Актуальність програми визначається: сучасними тенденціями розвитку суспільства (глобалізація, демократизація, інформатизація); пріоритетною роллю освіти та необхідністю її випереджального значення для розвитку суспільства; сучасними тенденціями розвитку системи освіти (відкритість, безперервність, трансформація у сфері освітніх послуг); необхідністю запровадження інноваційних підходів для підвищення ефективності навчання.

Навчальна стратегія курсу підвищення кваліфікації. Реалізація завдань для досягнення результатів навчання здійснюється в очно-дистанційному форматі навчання, самоосвітній роботі, методичній роботі в міжкурсовий період, що визначається: самостійним вивченням слухачами навчального матеріалу на основі програми навчальної та самоосвітньої роботи педагогічних кадрів у післядипломній педагогічній освіті за

кредитно-модульною системою навчання – за очною, очно-заочною, очно-дистанційною формами; вивченням навчального матеріалу на лекційних заняттях; самостійним засвоєнням навчального матеріалу на основі відповідного комплексу навчально-методичного забезпечення; виконанням практичних завдань, спрямованих на набуття вмінь застосовувати теоретичні знання на практиці; участю у семінарських заняттях з метою розвитку критичного мислення, установок на нові можливості у викладанні предмета; проведенням поточного самоконтролю (після вивчення кожної теми, модуля), а також підсумкового контрольного тестування; написанням і захистом індивідуальної творчої роботи (ІТР) у вигляді комплексу навчально-методичних матеріалів за тематикою модуля.

Метою курсів є поглиблення науково-теоретичних, організаційно-технологічних знань слухачів із сучасної освіти, інтеграції освіти України в європейський простір, педагогіки, психолого-педагогічних основ виховання дітей, ознайомлення з ефективним досвідом учителів, надання слухачам методичної допомоги в удосконаленні рівня професійної компетентності, сприяння глибокому усвідомленню змісту, структури сучасного уроку, розвиток здоров'язберезувальної компетентності й поглиблення соціально-гуманітарних знань, ознайомлення з інноваційними технологіями навчання та можливостями впровадження їх у навчально-виховний процес.

Програмою передбачається моделювання слухачами курсів фрагментів уроків та активна педагогічна практика в базових навчальних закладах інституту або пасивна (перегляд і аналіз відеоуроків), змістом якої мають бути актуальні проблеми сучасного процесу навчання, підвищення рівня професійної компетентності.

Завдання курсів: поглибити професійну компетентність слухачів, уміння працювати з різними джерелами інформації, показати нові можливості у викладанні предмета через застосування інтернет-ресурсів, підвищити рівень володіння комп'ютером, ознайомити із сучасними прикладними програмами й опанувати на практиці основні прийоми роботи з програмними педагогічними засобами. Ознайомити з основними методичними прийомами навчання учнів, а також із досвідом педагогів України та Житомирщини щодо проблеми здоров'язбереження, методикою узагальнення передового педагогічного досвіду, а також навчити презентувати власний досвід та створювати власне портфоліо.

Робоча навчальна програма містить такі розділи: I. Мета та завдання. II. Навчально-тематичний план. III. Плани лекцій, семінарських, практичних занять і завдання для самостійної роботи слухачів. IV. Завдання вхідного та вихідного контролю. V. Тематика педагогічних проектів.

Тематика здоров'язбереження пронизує всю тематику курсів підвищення кваліфікації вчителів. Так, у межах **професійного блоку** (інваріантна частина) важливе місце посідають теми, які готують вчителя до сприйняття сутності поняття «компетентність» («Компетентнісний підхід у сучасній освіті»), а також теми, безпосередньо пов'язані з формуванням знань, умінь і навичок учителів щодо пропаганди здорового способу життя, попередження небезпек для дітей і молоді, допомоги учням при загрозливих для життя станах: «Формування життєвих компетентностей, що сприяють здоровому способу життя»; «Превентивна діяльність педагога в попередженні інформаційних небезпек для дітей та молоді»; «Принципи первинної профілактики інфекційних і хронічних соматичних захворювань. Перша медична допомога при травмах, нещасних випадках і загрозливих для життя і здоров'я станах»; «Фізичні фактори, що сприяють формуванню, зростанню та зміцненню здоров'я людини. Особиста гігієна підлітків».

Соціально-гуманітарний блок збагачений тематикою, яка поглиблює знання слухачів щодо сутності гендерної компетентності педагогічних кадрів загальноосвітніх навчальних закладів. Найбільш орієнтований на проблему здоров'язбереження **методичний блок** навчальної програми. Передусім, до нього входять теми, пов'язані з ознайомленням учителів із сучасним станом вивчення предмета, знаннями про сучасне розуміння сутності здоров'я та можливості його збереження: «Людина та її здоров'я з позиції системного підходу. Визначення категорії «здоров'я», філософське, медичне, соціальне»; «Поняття про валеологію. Виникнення, розвиток і структура валеології, її виміри та компоненти»; «Сучасні методи визначення фізичного, соматичного і психічного здоров'я»; «Сучасні теорії оздоровчого харчування»; «Медико-соціальні проблеми наркотизму. Вплив алкоголю та тютюну на здоров'я підлітків»; «Хімічна залежність. Причини та механізми формування наркотичної залежності»; «Розвиток здоров'язбережувальної компетентності, життєвих компетенцій, що сприяють здоровому способу життя».

Крім того, програмою передбачена тематика, яка сприяє в цілому розвитку професійної компетентності вчителів: «Теоретичні основи тренінгового навчання»; «Проектна діяльність учителя та учнів у

навчально-виховному процесі»; «Безпека щоденного життя. Принципи безпечної життєдіяльності. Дії населення в надзвичайних ситуаціях техногенного характеру»; «Вплив чинників техногенного забруднення довкілля на здоров'я. Ековалеологія». Ці теми збагачують учителів будь-якого предмету, оскільки стосуються загальних питань професійної діяльності педагога, оволодіння новітніми методами навчання тощо.

Варіативна складова методичного блоку передбачає введення спецкурсу, спрямованого на ознайомлення вчителів із сучасними хворобами цивілізації та можливостями їх профілактики: «Здоров'я молоді в Україні. ВІЛ/СНІД/ ІПСШ. Хвороби цивілізації. Профілактика туберкульозу»; «Культура та психологічні аспекти статевих стосунків. Профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІДу, вагітності та абортів у неповнолітніх. Планування сім'ї».

Особливе місце в підготовці вчителів до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів посідає **авторський курс** з аналогічною назвою, розробка методичного інструментарію до якого дозволяє подолати суперечність між необхідністю підготовки педагогів до здоров'язбережувальної діяльності в системі підвищення кваліфікації та недостатньою науково-методичною забезпеченістю такої підготовки.

Таблиця 1

**Програма авторського курсу «Підготовка вчителя
до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів»**

№	Назва та зміст навчального модуля	Всього годин	Кількість аудиторних годин			Позаауд години	Контроль	
			Лекційні	Семінарські	Практичні	Самостійна робота	Поточний/ підсумковий контроль	Самоконтроль
Тематика авторського курсу								
11.	Теоретичні і методичні засади викладання інтегрованого курсу «Основи здоров'я»	6	4			2		
22.	Особливості організації навчально-виховного процесу з формування здоров'язбережувальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів	4			4			
33.	Здоров'язбережувальна компетентність: визначення, зміст, основні принципи та шляхи її формування в дітей, підлітків і дорослих	2	2					

44.	Інтерактивні технології як ефективна складова формування здоров'язбережувальної та ключових компетентностей	12			12		+	
Педагогічна практика								
11.	Моделювання фрагментів уроків з основ здоров'я	2			2			
22.	Перегляд (відвідування) уроків з основ здоров'я	2			2			
33.	Аналіз уроку з основ здоров'я	2			2			
Діагностичний блок								
11.	Круглий стіл з досвіду роботи: Шляхи розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів на уроках з основ здоров'я	4			4		+	
22.	Вхідне діагностування	1			1		1	
33.	Вихідне діагностування	1			1		1	
Всього		36	6		28		2	

Організація підготовки. Підготовка вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів розпочинається в **докурсовий період** на рівні районного методичного кабінету з науково-методичної роботи. Виконання курсової (докурсової) роботи – головне завдання самостійної роботи слухача, її рівень і якість є одним із показників успішності слухача під час підвищення кваліфікації на місячних і трьохтижневих курсах (курсова робота) та самоосвітньої роботи (докурсова робота) на двотижневих курсах. У контексті методичної теми педагоги визначають для себе проблему самоосвітньої діяльності. Тема не може бути нав'язана зовні, вона витікає з професійного інтересу педагога. Курсові (докурсові) роботи можуть бути представлені як реферати, творчі роботи, методичні розробки, методичні рекомендації, проекти, бізнес-плани, авторські програми. Відтак, учитель, який направляється на курси підвищення кваліфікації, вже до початку навчання виконує завдання, пов'язане з провідною тематикою курсів, у нашому випадку – із проблемою здоров'язбереження. Результати відповідної роботи презентуються вчителем наприкінці курсової підготовки під час проведення круглого столу.

Курсова підготовка відбувається на базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти впродовж двох тижнів і охоплює як аудиторні заняття (лекції, семінари, практичні заняття, самостійна робота, тренінги), так педагогічну практику. Частину навчального матеріалу слухачі курсів підвищення кваліфікації опрацьовують самостійно, працюючи в

бібліотеці, навчально-методичних кабінетах, центрах, відділах, комп'ютерних класах (36 або 72 години).

Операційно-діяльнісний компонент. Форми занять визначаються методистами та працівниками кафедр. Перевага надається інтерактивним формам організації навчання, однак при цьому не ігноруються і традиційні форми: лекція, мозковий штурм, тренінг, аналіз ситуаційних вправ, розробка колективних та індивідуальних освітніх проектів, самостійна робота з наступним обговоренням результатів тощо.

Завершується курсова підготовка вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти до розвитку здоров'язберігаючої компетентності учнів основної школи **круглим столом з проблем здоров'язбереження**. *«Круглий стіл»* – це інтерактивний вид навчального заняття, основним змістом якого є спільне з викладачами обговорення актуальних і важливих інноваційних аспектів професійної або управлінської діяльності слухачів. У межах круглого столу вчителі презентують результати своєї науково-методичної теми, яку вони розробляли у до курсовий період.

Після завершення курсової підготовки робота з учителями продовжується на рівні районного методичного кабінету (узагальнення, семінари тощо) – це так звана **після курсова підготовка**, яка є важливою ланкою в системі безперервної педагогічної освіти в міжкурсний період. До форм після курсової підготовки віднесено обмін досвідом, творчий звіт учителя, психолого-педагогічні семінари, майстер-класи, Школа ефективного прогресивного педагогічного досвіду, методичні аукціони, захисти інноваційних проектів тощо.

Контрольно-оцінний компонент. *Вхідне діагностування* призначено для визначення стартового рівня компетентності слухачів. Проводиться під час прибуття слухачів на навчання методом комп'ютерного тестування, контрольних робіт або анкетування. Організує та керує ходом діагностування керівник навчальної групи, технічне забезпечення за умови комп'ютерного тестування здійснює центр інформаційних і комунікаційних технологій. Поточний контроль проводиться з метою визначення успішності навчальної роботи слухачів і спонукання їх до регулярної роботи. Частоту контролю, форми його проведення, зміст визначають керівники курсів. Як правило, зміст контрольних завдань відповідає певному модулю (частині програми підвищення кваліфікації).

Вихідне комплексне діагностування призначено для оцінювання результатів підвищення кваліфікації кожним слухачем. Це форма підсумкового контролю, яка полягає в оцінюванні засвоєння слухачем

навчальних модулів на підставі результатів поточного контролю та результатів виконання навчальних завдань і курсової роботи.

Таким чином, поетапна реалізація моделі підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти до розвитку здоров'язберезувальної компетентності учнів основної школи передбачає чіткий розподіл різних видів діяльності вчителів на всіх етапах курсової та міжкурсової підготовки й вимагає ґрунтовної її організації починаючи з постановки цілей і завершуючи методами діагностики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матафонова О. И. Подготовка педагогов в системе повышения квалификации к осуществлению здоровьесберегающей деятельности в образовательных учреждениях : автореферат дис. ... канд. пед. наук / Ольга Ивановна Матафонова. – Чита, 2008. – 25 с.

2. Поліщук Н. М. Все для уроку з основ здоров'я : книжка для вчителя / Н. М. Поліщук. – К. : Вид-во «Генеза», 2010. – 152 с.

РЕЗЮМЕ

Полищук Н. М. Поэтапная реализация модели подготовки учителя в системе последипломного образования к развитию здоровьесберегающей компетентности учащихся.

В статье представлена методика поэтапной реализации модели подготовки учителя к развитию здоровьесберегающей компетентности учащихся основной школы. Разработанная автором модель предполагает определение содержания деятельности педагога в направлении организации здоровьесбережения учащихся, выбор методов и средств формирования готовности учителя к соответствующей работе, оценку достигнутых результатов. Предлагаемая методика адаптирована для применения в учреждениях последипломного образования.

Ключевые слова: здоровьесбережение, здоровьесберегающая компетентность, готовность учителя к формированию здоровьесберегающей компетентности учащихся.

SUMMARY

Polishchuk N. Phased implementation of the model of teacher training in the system of postgraduate education in the development of health-promoting competence of students.

The paper presents a methodology for a phased implementation of the model of teacher training in the Postgraduate Education in the development of health-promoting competence of primary school students. Author's model consists of a target, axiological, meaningful, operational activity, control and evaluation of effective components.

Model developed by the author suggests that purpose and content of the work of a teacher in this direction (working with a system of values, needs, motives, the formation of the necessary knowledge to create conditions for health- practical working skills, development of skills and qualities to manage this process at the school), the choice of methods and the means by which it is planned to achieve the desired result. The model also reflects the elements of the assessment process that is implemented and describes the result. The learning process, built on its basis, can achieve the desired result: a specialist who is ready to develop health-promoting competence of students.

The implementation of the model included the full-time-distance form of training, self-education activities, methodical work in intercourse period in the Postgraduate Education in several stages: stage I – pre-course training at the district methodical study; stage II – course training (two weeks); stage III – teaching practice; stage IV – round tabled talk on topical issues of the problem of health preservation; phase V – post-cycle training (generalization, workshops at the district methodical study).

Phased implementation of the model of teacher training in the Postgraduate Education in the development of health-promoting competence of primary school students provides a clear distinction of the various types of teachers at all stages of the course and intercourse training. It requires a thorough organization, starting with setting up goals and proceeding up to diagnosis methods.

Key words: *health preservation, health-promoting competence, willingness to form health-preserving competence of students.*